

KELTAINEN KIRJASTO

JENNIFER EGAN
PIPAR-
KAKKU-
TALO

KELTAINEN KIRJASTO

JENNIFER EGAN:

Aika suuri hämäys (2010, suom. 2012)

Sydäntorni (2006, suom. 2013)

Manhattan Beach (2017, suom. 2018)

Piparkakkutalo (2022, suom. 2023)

JENNIFER EGAN

Piparkakkutalo

Suomentanut

HELENE BÜTZOW

TAMMI
HELSINKI

Suomentaja kiittää ystävällisestä asiantuntija-avusta
matemaatikko Heikki Lohta.

”Vakoilija Lulu 2032” on ilmestynyt hieman toisenlaisessa
muodossa nimellä ”Black Box” *The New Yorkerissa*.
Englanninkielinen alkuteos *The Candy House* ilmestyi 2023 Yhdysvalloissa.

Copyright © 2022 by Jennifer Egan
Suomenkielinen laitos © Tammi ja Helene Bützow 2023
Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

Painettu EU:ssa
ISBN 978-952-04-4941-4

Kirjoittajaryhmälleni –
Työtovereilleni ja maanmiehilleni,

Ruth Danon
Lisa Fugard
Melissa Maxwell
David Rosenstock
Elizabeth Tippens

*The Brain – is wider than the Sky –
For – put them side by side –
The one the other will contain
With ease – and You – beside*

EMILY DICKINSON

*Mikään ei ole sietämättömämpää kuin vapaus,
kun se kerran on saavutettu.*

JAMES BALDWIN: HUONE PARIISISSA

RAKENNE

Viehätysvoima

1

”Tekee kovasti mieli”, Bix sanoi venyttellen hartioitansa ja selkäänsä vuoteen vieressä, niin kuin hänellä oli tapana iltaisin ennen maatamenoa, ”vain puhua.”

Lizzie imetti heidän kuopustaan Gregorya ja katsoi Bixiin pojan tummien kiharoiden yli. ”Kuuntelen”, hän mutisi.

”Se on...” Bix hengitti syvään. ”En oikein tiedä. Rankkaa.”

Lizzie nousi istumaan, ja Bix huomasi pelästyttäneensä hänet. Gregoryn imettäminen keskeytyi, ja hän valitti: ”Äiti! En ylety.” Poika oli juuri täyttänyt kolme.

”Tuo lapsi täytyy vieroittaa”, Bix mutisi.

”Eikä”, Gregory vastusti tiukasti ja katsoi Bixiä moittivasti. ”En halua.”

Gregory nyki äitiään, Lizzie alistui ja laskeutui taas makuulle. Bix mietti, venyttäisikö nuorin heidän neljästä lapsestaan imeväisikänsä aikuisuuteen asti, äitinsä suostumuksella. Hän siirtyi kaksikon viereen ja katsoi Lizzietä huolestuneesti silmiin.

”Kulta, mikä hätänä?” Lizzie kuiskasi.

”Ei mikään”, Bix valehteli, koska ongelma oli liian syvä, liian hahmoton selitettäväksi. Hän koetti jäljittää sitä totuudella: ”Ajattelen jatkuvasti East Seventh Streetiä. Niitä keskusteluja.”

”Taas”, Lizzie sanoi hiljaa.

”Taas.”

”Miksi?”

Bix ei tiennyt, miksi – hänhän oli kuunnellut vain puolella korvalla, kuinka Liz ja hänen ystävänsä huhuilivat toisilleen kannabissavun muodostaman kumpupilven läpi kuin eksyneet patikoijat sumuisessa laaksossa: *Miten rakkaus eroaa himosta? Onko pahuutta olemassa?* Bix oli tohtorikoulutuksensa puolivälissä, kun Lizzie muutti hänen luokseen, ja oli käynyt samat keskustelut jo high schoolissa ja parin ensimmäisen opiskeluvuoden aikana Pennissä. Nyt hän kaipasi nostalgisesti sitä, minkä oli omasta mielestään *kuullut vahingossa* Lizzien ja tämän ystävien puheista istuessaan SPARC-työasemansa edessä, kun kone oli liitetty modeemilla Viola World Wide Webiin: salaiseen, hurmokselliseen tietoon siitä, että maailma jota nuoret opiskelijat tohkeissaan määrittivät vuonna 1992, olisi pian ollutta ja mennyttä.

Gregory imi, Lizzie torkkui. ”Voimmeko puhua siitä?” Bix painosti.

”Nytkö?” Lizzie näytti tyhjiin imetyltä – häntä imettiin tyhjiin Bixin silmien edessä! Hän tiesi, että Lizzie nousisi kuudelta huolehtimaan lapsista, kun taas hän itse meditoisi ja alkaisi sitten hoitaa Aasian puheluitaan. Hänen lävitseen kävi epätoivon aalto. Kenelle hän voisi puhua sillä huolettomalla, täysin avoimella, opiskelijamaisella tavalla, jolla collegessa puhuttiin? Kaikki Mandalan työntekijät yrittäisivät olla hänelle tavalla tai toisella mieliksi. Ja ne jotka eivät olleet töissä Mandalassa olettaisivat, että puhumisessa oli jokin tarkoituksiperä, että se saattoi olla koe – koe jossa oli palkintona työpaikka Mandalassa! Entä vanhemmat ja sisarukset? Bix ei ollut koskaan puhunut heidän kanssaan sillä tavalla, niin paljon kuin heitä rakastikin.

Kun Lizzie ja Gregory olivat unessa, Bix kantoi pojan käytävää pitkin pinnasänkyyn. Hän päätti pukea vaatteet päälleen ja lähteä ulos. Kello oli yli yksitoista. Yritysjohdon turvamääräykset kielsivät liikkumasta yksin New Yorkin kaduilla kaikkina vuorokaudenaikoina, pimeästä puhumattakaan, joten hän ei käyttänyt tavaramerkikseen muodostunutta leveälahkeista keikarinpukua jonka oli äsken riisunut (inspiraatio siihen oli tullut ska-bändeistä, joita hän oli ihaillut high schoolissa) eikä pientä nahkaista lierihattua, jota oli pitänyt siitä lähtien, kun lähti NYU:sta viisitoista vuotta sitten, ja joka oli lievittänyt alastomuuden tunnetta rastojen leikkaamisen jälkeen. Hän kaivoi vaatekaapistaan armeijan maastopusakan ja kolhiintuneet bootsit ja astui Chelsean yöhön paljain päin, hytisi navakan tuulen osuessa päänahkaan – päälaki oli kaljuuntunut, sille ei mahtanut mitään. Hän oli aikeissa vilkuttaa valvontakameraan, jotta vartijat päästäisivät hänet sisään hakemaan hatun, mutta näki juuri silloin katukaupustelijan Seventh Avenuen kulmassa. Hän käveli Twenty-first Streetiä kojulle, sovitti mustaa villapipoa ja katsoi itseään pienestä pyöreästä peilistä, joka oli kiinnitetty koirun seinään. Pipo päässään hän näytti jopa omissa silmissään hyvin tavalliselta. Myyjä otti viiden dollarin setelin kuin kenen tahansa antaman rahan, ja tapahtuma täytti Bixin sydämen valttomalla ilolla. Hän oli tottunut siihen, että hänet tunnustettiin kaikkialla. Nimettömyys oli uutta.

Oli lokakuun alku, ilmassa hyytävän kylmä puraisu. Bix käveli Seventh Avenuetä keskustasta pois päin aikoen kääntyä muutaman korttelin päässä takaisin. Mutta pimeässä käveleminen tuntui hyvältä. Se sai hänet palaamaan mielessään East Seventh Streetin vuosiin; alkuvaiheen satunnaisiin iltoihin, jolloin Lizzien vanhemmat tulivat San Antoniosta käymään. He uskoivat Lizzien asuvan yhdessä ystävänsä Sashan kanssa, joka

oli niin ikään toisen vuoden opiskelija NYU:ssa, ja Sasha oli juonessa mukana pyykkämällä kylpyhuoneessa, kun Lizzien vanhemmat tulivat katsomaan asuntoa syyslukukauden alussa. Lizzie oli kasvanut maailmassa, jossa mustia oli vain vanhempien golfklubilla palvelijoina ja mailapoikina. Lizzie pelkäsi heidän kauhistuvan sitä, että heidän tyttärensä asui mustan poikaystävän kanssa, ja Bix häädettiin sängystä vanhempien vierailun ajaksi, vaikka nämä asuivat keskustan hotellissa! Sillä ei ollut väliä; he *vain tietäisivät*. Niinpä Bix oli kävellyt kävelemästä päästyään ja nukkunut välillä tekniikan laboratoriossa yötyön varjolla. Silloiset kävelyt olivat jääneen kehon muistiin hellittämättömänä pakkona pysyä liikkeessä kiukusta ja väsymyksestä huolimatta. Hänestä oli vastenmielistä ajatella, että oli alistunut siihen – vaikka se tuntuikin jossakin kosmisessa taseessa perustelevan sen, että Lizzie huolehti nykyään yksin heidän arjestaan, ja hän sai tehdä töitä ja matkustaa mielensä mukaan. Kaikkeaa Bixin osaksi langennutta hyvää saattoi pitää hyvityksenä niistä kävelytaipaleista. Silti, *minkä takia?* Oliko seksi todella niin hyvää? (Oli.) Oliko Bixin itsetunto niin huono, että hän alistui vastustamatta valkoisen tyttöystävänän maagiseen ajatteluun? Oliko hän nauttinut siitä, että oli Lizzien likainen salaisuus?

Ei sinne päinkään. Bixin suvaitsevuutta, hänen sitkeyttään ruokki lumoava Visio, joka loisti hypnoottisen kirkkaana noina patikkapakolaisen öinä. Lizzie ja hänen ystävänsä tuskin edes tiesivät vuonna 1992, mikä Internet oli, mutta Bix tunsu näkymättömän yhteysverkon värähtelyt, kun se laajeni tuttuun maailmaan kuin tuulilasissa risteilevät halkeamat. Elämä siinä muodossa, jossa he sen tunsivat, hajoaisi pian palasiksi ja pyyhkäistäisiin pois, ja siinä vaiheessa kaikki kohoaisivat yhdessä uuteen metafyyssiseen sfääriin. Bix kuvitteli sen samankaltaiseksi kuin Viimeistä tuomiota esittävät maalaukset, joiden jäljennöksiä hän

oli kerännyt, mutta ilman helvettiä. Päinvastoin: Kun mustat irtautuisivat ruumiistaan, Bix uskoi heidän pääsevän myös vihasta, joka rajoitti ja tyypisti heitä fyysisessä maailmassa. He voisivat vihdoinkin liikkua ja kokoontua mielensä mukaan, eivätkä heitä sortaisi sellaiset ihmiset kuin Lizzien vanhemmat; nuo kasvatotomat texasilaiset jotka olivat Bixiä vastaan tietämättä hänen olemassaolostaan. Termi ”sosiaalinen media” keksittäisiin kuvaamaan Mandalan liiketoimintaa vasta melkein kymmenen vuotta myöhemmin, mutta Bix oli hahmotellut sen mielessään jo kauan ennen kuin se toteutui.

Hän oli pitänyt utopistisen fantasian omana tietonaan, luojaan kiitos – vuoden 2010 perspektiivistä se tuntui naurettavan naiivilta. Mutta Vision perusarkkitehtuuri – sekä globaalisti että yksilötasolla – oli osoittautunut oikeaksi. Lizzien vanhemmat osallistuivat (vastentahtoisesti) heidän vihkiäisiinsä Tompkins Square Parkissa 1996, mutta eivät olleet yhtään vastentahtoisempia kuin Bixin omat vanhemmat, joiden käsityksen mukaan kunnon häissä ei kuulunut olla taikuria, jonglöörejä eikä viulunvinguttajia. Kaikki rauhoittuivat, kun lapsia alkoi tulla. Lizzien isä oli kuollut edellisenä vuonna, ja sen jälkeen Lizzien äiti oli ottanut tavakseen soittaa *Bixille* myöhään illalla, jolloin tiesi tyttärensä nukkuvan, ja keskustella Bixin kanssa perheestä: Oliko Richardista, heidän vanhimmaisestaan, mukava oppia ratsastamaan? Pitäisivätkö tytöt Broadway-musikaalista? Anopin texasilaisnuotti vihloi Bixiä, mutta oli myönnettävä, että tuo samainen ääni, yöaikaan ja ruumiista irrallaan, tuotti hänelle myös hiukan tyydytystä. Jokainen eetterissä vaihdettu sana oli Bixille muistutus siitä, että hän oli ollut oikeassa.

East Seventh Streetin keskusteluista tuli eräänä aamuna loppu. Kaksi Lizzien läheistä ystävää meni juhlitun yön jälkeen uimaan East Riveriin, toinen heistä joutui virran vietäväksi ja

hukkui. Lizzien vanhemmat olivat juuri silloin käymässä, ja juuri siitä syystä tapaus kosketti myös Bixiä. Hän oli törmännyt Robiin ja Drewiin pikkutunneilla East Villagessa, nappaillut heidän kanssaan ekstaasia, ja auringon noustessa kaikki kolme olivat menneet ylikulkusillan kautta joelle. Bixin lähdettyä kotiin pojat olivat lähteneet hetken mielijohteesta uimaan kauempana jokivarressa. Bix oli kertonut kaiken pienintä piirtoa myöten poliisitutkinnassa, mutta nyt tapahtuma tuntui sumealta. Oli kulunut seitsemäntoista vuotta. Hän ei edes muistanut poikia kunnolla.

Bix kääntyi vasemmalle Broadwaylle ja käveli sitä aina 110th Streetille asti – hän oli tällaisella kävelyllä ensimmäisen kerran sen jälkeen, kun hänestä oli tullut kuuluisa yli kymmenen vuotta sitten. Hän ei ollut juuri liikkunut Columbian ympäristössä, ja jokin sen mäkisissä kaduissa ja hienoissa, ennen sotaa rakennetuissa asuintaloissa vetosi häneen. Katsoessaan erään rakennuksen valaistuihin ikkunoihin Bix uskoi kutakuinkin kuulevansa, kuinka ideoiden idut kihisivät sen takana.

Matkalla metroon (ensimmäistä kertaa kymmeneen vuoteen) hän pysähtyi katsomaan lyhtypylvästä, jota peittävässä lappusissa etsittiin kadonneita lemmikkejä ja myytiin käytettyjä huonekaluja. Bixin silmiin osui painettu ilmoitus: antropologi Miranda Kline piti luennon kampuksella. Bix tunsu Miranda Klinen erittäin hyvin, samoin tämä hänet. Bix oli törmännyt Miranda Klinen kirjaan, *Viehätysvoiman mallit*, kun Mandalan perustamisesta oli vuosi, ja teoksessa esitetyt ideat olivat räjähtäneet hänen mielessään kuin muste kalmarista ja tehneet hänestä hyvin rikkaan. Bixin viehtymystä vain lisäsi, että MK (kuten Klineä Bixin maailmassa lämpimästi kutsuttiin) tuomitsi tavan, jolla Bix kumppaneineen oli hyödyntänyt hänen teoriaansa.

Luentoilmoituksen viereen oli niitattu käsinkirjoitettu lappu: ”Puhutaan! Esitetään tärkeitä kysymyksiä poikkitieteellisesti ja ymmärrettävällä kielellä.” Alustavan kokouksen oli määrä olla kolmen viikon kuluttua Klinen luennosta. Sattuma sai Bixin innostumaan. Hän otti kuvan ilmoituksesta ja repäisi sitten huvin vuoksi irrotettavan paperisuikaleen ”Puhutaan”-lappusen alareunasta. Hän sujautti sen taskuunsa ihmetellen, että tässä uudessa maailmassa jota hänkin oli ollut luomassa, teipattiin yhä lappuja lyhtypylväisiin.

2

Kolme viikkoa myöhemmin Bix oli komean mutta rapistuneen talon kahdeksannessa kerroksessa, rakennus oli yksi monista samanlaisista Columbia Universityn ympärillä – mahdollisesti juuri se jota hän oli ihaillut kadulta. Itse asunto vastasi ilahduttavasti Bixin kuvitelmaa: kuluneita parkettilattioita, likaisenvalkoisia stukkokoristeita; seinillä, ovien yläpuolella ja kirjariivien keskellä kehystettyjä grafiikanlehtiä ja pieniä veistoksia (isäntäpari opetti taidehistoriaa yliopistolla).

Isäntäväen ja erään toisen pariskunnan lisäksi keskustelutilaisuuden kaikki kahdeksan muuta osallistujaa olivat vieraita toisilleen. Bix oli päättänyt jättää Miranda Klinen luennon väliin (vaikka olisi onnistunut keinottelemaan itsensä sisään); Klinen antipatia häntä kohtaan oli niin syvä, että tuntui väärältä mennä paikalle, edes valepuvussa. Bixin valehahmo oli ”Walter Wade”, sähkötekniikan jatko-opiskelija – toisin sanoen hän itse seitsemäntoista vuotta sitten. Bixillä oli pookaa esiintyä vielä tässä vaiheessa jatko-opiskelijana, koska hän uskoi näyttävänsä neljäkymmentäyksivuotiaana paljon

nuoremmalta kuin useimmat samanikäiset valkoiset. Hän oli kuitenkin erehtynyt kuvitellessaan, että keskusteluryhmän muut osanottajat olisivat valkoisia: Portia, tilaisuuden emäntä, oli aasialainen, ja mukana oli myös Brasiliassa syntynyt eläintutkimuksen opettaja. Rebecca Amari, joukon nuorin, oli sosiologian tohtorikoulutettava (ainoa opiskelija ”Walter Waden” lisäksi) ja etniseltä taustaltaan vaikeasti määriteltävä, joskin Bix arveli hänen olevan musta – heidän välillään oli käväissyt tunnustamisen pilkahdus. Rebecca oli myös aseistariisuvan kaunis, ja Dick Tracy-lasit vain korostivat hänen kauneuttaan sen sijaan että olisivat himmentäneet sitä.

Kaikeksi onneksi Bix oli salannut henkilöllisyytensä myös muilla keinoin. Hän oli ostanut netistä päähuivin, jonka selkäpuolella oli rastat. Se oli maksanut siivottoman paljon, mutta rastat näyttivät ja tuntuivat aidoilta, ja niiden paino lapaluiden välissä oli kuin aaveen kosketus. Paino oli Bixille tuttu monen vuoden ajalta, ja hänestä oli mukava tuntea se taas.

Kun kaikki olivat asettuneet sohville ja tuoleille ja esitelleet itsensä, Bix ei voinut hillitä uteliaisuuttaan vaan kysyi: ”No niin. Millainen se Miranda Kline oli?”

”Yllättävän hauska”, vastasi Ted Hollander, Portian puoliso ja taidehistorioitsija. Heidän taaperoikäinen tyttärensä oli jo sännännyt olohuoneeseen perässään lapsenvahdiksi värvätty nuori opiskelija. ”Ajattelin, että hän olisi synkkä, mutta hän olikin melkein leikillinen.”

”Hän on synkkä siksi, että hänen ideoitaan varastetaan”, sanoi Fern, naistutkimuksen osaston johtaja ja Bixin mielestä melko synkkä itsekin.

”Ihmiset ovat käyttäneet Klinen ideoita toisin kuin hän oli ajatellut”, Ted sanoi. ”Mutta en usko, että edes Kline itse sanoo sitä varastamiseksi.”

”Hän sanoo sitä ’turmelemiseksi’, eikö niin?” Rebecca kysyi tunnustelevasti.

”Hän oli yllättävän kaunis”, sanoi Tessa, nuori tanssitaiteen opettaja, jonka puoliso Cyril (matemaatikko) oli myös paikalla. ”Vielä kuusikymppisenäkin.”

”Kuusikymppinen ei ole ikäloppu”, sanoi Ted hyväntahtoisesti.

”Onko hänen ulkonäkönsä relevantti asia?” Fern kysyi haastavasti Tessalta.

Cyril piti Tessan puolta kaikessa, ja hänen karvansa nousivat pystyyn. ”Miranda Kline itse sanoisi sitä relevantiksi”, hän huomautti. ”Hänen kirjassaan yli puolet viehättävistä piirteistä liittyy fyysiseen olemukseen.”

”Hänen kirjastaan saattaa löytyä selitys sille, miten kukin meistä suhtautuu häneen”, Tessa sanoi.

Läsnäolijat mumisivat hyväksyvästi, mutta Bix oli varma, että hänen lisäkseen (eikä hän aikonut paljastaa sitä) vain Cyril ja Tessa olivat lukeneet Klinen mestariteoksen, ohuen monografian jonka algoritmit käsittelivät luottamusta ja vaikutusvaltaa eräässä brasilialaisessa heimossa. Sitä kutsuttiin usein ”mielitymysten genomiksi”.

”On surullista”, Portia sanoi, ”ettei Klineä tunneta yhtä hyvin työstään kuin siitä, että sosiaalisen median yritykset ovat omi-
neet sen.”

”Jos sitä ei olisi omittu, auditoriossa ei olisi ollut viittä-sataa kuulijaa”, sanoi Eamon, Edinburghin yliopiston vierailuva kulttuurihistorioitsija, joka kirjoitti kirjaa tuotearvioista. Bix ajatteli, että Eamonin pitkä peruslukemilla oleva naama näytti kätkevän taakseen jotakin sopimatonta mielenkuohua aivan kuin tavallisen näköinen talo, jossa toimi amfetamiini-laboratorio.

Toimittaja ja kirjailija JENNIFER EGAN (s. 1962) ampaisi nykykirjallisuuden maailmankartalle teoksellaan *Aika suuri hämäys* (*A Visit from the Goon Squad*), joka voitti Pulitzer-palkinnon. Älyllisesti häikäisevä *Piparkakkutalo* on hänen kuudes romaaninsa. Se oli käytännössä kaikilla merkittävillä vuoden 2022 lukulistoilla. Tutkivasta journalismistaan useita palkintoja saanut Egan kirjoittaa säännöllisesti *The New York Times Magazineen*. Hänen novellejaan on julkaistu mm. *The New Yorkerissa* ja *Harper's Magazinessa*.

Aika suuren hämäyksen sisarteos *Piparkakkutalo* on suuri amerikkalainen romaani, jossa Jennifer Egan luo terävän katseensa perhesuhteiden mutkikkuuteen, ihmisluonnon surkuhupaisuuteen sekä uuden teknologian houkuttaviin mutta usein niin tuhoisiin seurauksiin.

”Nopeatahtinen, moniääninen matka halki Amerikan, jossa pahaenteinen teknologia on mahdollistanut pääsyn toisen ihmisen mieleen. APUA!”

MARGARET ATWOOD

”Satiirinen ja nostalginen, kokeellinen ja kutkuttava. Tyrmäävä!”

TUAM HERALD

Päällys: Jussi Kaakinen • Valokuva: Piotr Krzeslak / Shutterstock

